

Bilimin ağırlıklı olarak üretildiği ortam olan Batı'da, bu ortamın baskın dinî geleneği olan Hıristiyanlık'la bilimin etkileşiminden daha doğal bir durum olamaz. Bu etkileşimin diğer ortamlara nispetle daha sağlıklı neticeler ortaya çıkaracağı da bir gerçektir.

Muammer İskenderođlu

Mısır'da İngiliz İşgali: Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)

Süleyman Kızıltoprak

İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, 351 sayfa.

Osmanlı Devleti'nin önemli toprak parçalarından olan Mısır'ın 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilmesi, XIX. yüzyılın son çeyreğini konu alan Osmanlı tarihinin başta gelen sorunlarından biridir. Bu sorun, İngiltere'nin, 1878 Berlin Kongresi'nden sonra, Yakındoğu politikalarında açık bir şekilde değişiklik yaptığının da göstergesidir. Bu durum, modern Mısır tarihi başta olmak üzere, Afrika'nın sömürgeleştirilmesi ve İngiltere'nin sömürge politikaları açısından da bir dönüm noktasıdır.

Mısır'ın işgali ve bu sürecin dünya diplomasisine etkisi, bugüne kadar Batı'da ve Mısır'da yapılan birçok araştırmaya konu olmuştur. Osmanlı Devleti, Mısır sorununun en önemli başat aktörlerinden biri olmasına rağmen -söz konusu araştırmalarda bu durum genelde göz ardı edilerek- Osmanlı tarafı hakkıyla temsil edil(e)memiştir. Ülkemizde ise bu konu hakkında yapılan çalışmalar yok denecek kadar az olmakla beraber, kapsam bakımından sınırlı ve dar çerçevede de olsa bazı çalışmalar mevcuttur. Mısır'ın İngilizler tarafından işgalini doğrudan müstakil bir şekilde ele alan Selim Deringil'in iki makalesi dışında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynaklarına dayanarak konuyu şümüllü bir şekilde başarıyla ele alan ve değerlendiren çalışmaların sayısı henüz çok azdır. İngiltere'nin Mısır'ı işgaline ve Urâbi Paşa Hareketi'ne kısmen değinen İbrahim Muhammed es-Senafirî'nin Osmanlı-Mısır ilişkilerini konu edinen doktora tezi, Hasan Korkut'un İngiltere'nin Mısır'ı işgalini ele alan yüksek lisans tezi, Dilek Gündeş'in Urâbi Paşa Hareketi ve İngilizler'in Mısır'ı işgalini konu edinen yüksek lisans tezi ve Rifat Uçarol'un Gazi Ahmed Muhtar Paşa merkezinde Mısır sorununu ele alan çalışması bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmalar, bizim tanıtımını yaptığımız eserde ele alınan konulara ilişkin arşiv kaynaklarını çok sınırlı bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca Mısır konulu araştırmalarda ele alınan başlıklar, ismiyle müsemma

çalışmanın temel konusuyla yakın unsurlar taşıyor olmakla birlikte, aslında sorunun diplomatik sahada cereyan eden boyutu ile ilgili doğrudan bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışmanın temel amacı da yazarın “Önsöz”de belirttiği gibi Tanzimat sonrasında merkezi yönetimi esas alarak modernleşmeye çalışan Osmanlı Devleti’nin ve II. Abdülhamid’in Mısır sorunu özelinde, diplomasiyi ne derece etkili kullandığını incelemektir. Bu çalışma yukarıda belirtilen sebeplerden kaynaklanan eksiklikleri giderme yolunda, Mısır sorununa ait mevcut bilgilere katkılar sağlamayı yan amaçlarından saymaktadır. Ayrıca Mısır sorunuyla alakalı bu zamana kadar tarihin tozlu raflarında gün yüzüne çıkartılmayı bekleyen bazı arşiv belgeleri de bu çalışmayla ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Bu eser, Memlûk sistemi, Mısır, Ortadoğu (bize yani Türkiye’ye göre Yakındoğu) ve Yakınçağ ile alakalı araştırmalarda bulunan yazarın doktora çalışmasının kapsam bakımından biraz derinlemesine genişletilerek kitaplaştırılmış halidir. Yazar bize göre, “Memlûk Sistemi ve Memlûk Devleti’nin Kuruluşu” konulu çalışmayla başladığı lisans üstü/akademik kariyerini “Mısır’ın İngiltere Tarafından İşgali ve Osmanlı Devleti’nin Diplomasi Mücadelesi: 1882-1887” konulu doktora teziyle taçlandırmış ve uzun yıllar Mısır ve Ortadoğu üzerine yapmış olduğu okumalar ve tecrübî kazanımlarla bu konuyla alakalı çalışmasını hitama erdirmiştir.

Bu çalışmanın en önemli niteliksel özellikleri, okuyucuyu sıkmayan akıcı bir üslûbunun olması ve araştırmacıya beyin fırtınası yaşatan sorular ve akabinde bu sorulara derinlemesine nüfuz ederek getirilen analitik çözümlerlerdir. Fakat yazar, bütün bölümlerde, görüşlerini birbiriyle uyumlu olarak akademik bir üslûpla ortaya koymakla beraber bazen olay tekrarlamalarından da kendini alamamıştır. Bu çalışmada şu sorulara cevaplar aranmıştır:

Osmanlı Devleti açısından Mısır sorunu nasıl görülüyordu?

Osmanlı devlet ricâli Mısır sorununu nasıl yorumladı? İngilizler’in sömürgeci siyaseti karşısında argümanlarını/kanıtlarını iyi savunabildiler mi?

İngiltere, Mısır’ı işgal ederken “geçici kaydıyla” taahhüdünde bulunduğu halde, sonrasında nasıl bir politika izledi de tahliye görüşmelerini uzattı? Tahliye görüşmelerini gündemden uzak tutmak için olanca gücünü sarfeden bir politika izleyen İngiltere’nin bu tavrı Osmanlı tarafından nasıl algılandı?

İngiltere, Mısır’ı işgal etmeden önce ve ettikten sonra, Mısır’a ve Kızıldeniz’e Osmanlı askerinin müdahale etmesini niçin gündeme getirmişti?

Mısır’ın tahliye görüşmelerinde İngiltere, Sudan sorununu niçin gündeme getirmişti?

Mısır işgali karşısında Avrupalı devletler (Fransa, Almanya, Rusya, İtalya ve Avusturya-Macaristan) nasıl bir tepki gösterdiler? Tahliye görüşmeleri sürecinde Avrupalı devletlerin tavırlarında ne gibi değişiklikler yaşandı?

1880'li yıllarda Avrupâda eskisine nazaran daha da güçlenen diplomatik yakınlaşmalarda Mısır nasıl bir yer edindi?

Osmanlı Devleti Mısır sorununu çözmek için, devletler arası güç dengelemlerini oluşturan ittifak sistemlerinde yer alma politikasına başvurdu mu?

1880'li yıllarda Osmanlı Devleti'nin ağırlık verdiği dış sorunlar arasında Mısır sorunu nasıl bir öneme sahipti ve hangi konumdaydı?

II. Abdülhamid'in dış politikada merkezîyetçi bir anlayış benimsemesinin Mısır sorununa yansımaları ne şekilde olmuştu? II. Abdülhamid'in Mısır sorununa karşı izlediği dış politika, temelde ne gibi özellikler taşıyordu? Bu politika realist mi, yoksa idealist miydi?

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'ni bizzat ilgilendiren konularda, niçin sorunların uluslararası tartışılmasına ve bu konularda bir konferans düzenlenmesine karşı politikalar izliyordu? Buna sebebiyet veren bilinçaltı olumsuzluklar var ise nelerdi?

Hidiv İsmail Paşa devrinin sonlarına doğru patlak veren Mısır krizinin yaşandığı ortamda Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki etkisi ve egemenliği hangi noktadaydı? Osmanlı Devleti burada ne için, ne kadar ve nasıl bir mücadele verdi?

Osmanlı Devleti'nin Mısır sorununu çözmek için gösterdiği gayrete karşı, İngilizler'in bazen karşı çıkıp bazen de çözüm önerilerinde bulunmaları, yani bir öyle bir böyle davranmalarının arkasındaki gerçek niyetleri neydi ve isteklerinde veya itirazlarında samimi oldukları söylenebilir mi? Niyetleri çözümden öte bu stratejik bölgeyi işgal ise, Mısır'a müdahale etme hakkını elinde bulunduran Osmanlı temsilcileri neden harekete geçme yerine zaman kazanma ve konjonktürel fırsatları yakalamak şeklindeki politika formüllerini sürdürme yolunu izlemişlerdi?

Urâbî Hareketi, yerel ve global özellikler bakımından bir değerlendirmeye tâbi tutulsa Mısır'daki protesto hareketlerindeki etkisi ne idi? Kemal H. Karpat'ın deyimiyle Urâbî Hareketi'nin Batı karşıtı milliyetçilik karakterini haiz olması, bu olayların seyri açısından nasıl bir değer taşımaktaydı? Bu hareketin özel ve genel nitelikleri nelerdi ve niçin başarısız olmuştu?

İngiltere'yi zorlayan Sudan ayaklanmasının mimarı Muhammed Ahmed niçin Mehdi olduğunu iddia etmiş ve isyan hareketine dinî bir karakter olarak Hz. Peygamber ve İslâm tarihinin ilk dönemlerini taklit ederek savaş

birliklerine “ensar” ve kendisine en yakın kabile liderlerine ise “halife” unvanını vermişti?

İşte bu çalışma, yukarıdaki sorulara cevaplar ararken Osmanlı arşiv kaynaklarını esas alarak analitik bir yaklaşım çerçevesinde ulaştığı bilgileri, tarih okuyucularına anlaşılır bir şekilde sunmaya gayret etmiştir. Bu doğrultuda, Mısır sorununa farklı perspektiflerden bakan özgün yaklaşımların katkısını görmezden gelmemek amacıyla Batı’da ve Mısır’da yayımlanan eserler de bu çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışma, 1882 yılından İngiltere’nin Mısır’ı işgal etmesini temel alarak Mısır’da karışıklıkların başladığı 1876 yılından, 22 Mayıs 1887 tarihli antlaşma metninin II. Abdülhamid tarafından imzalanmasına kadar geçen sürede meydana gelen olayların ele alınıp değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır. Fakat çalışmanın başında okuyucunun konuya hâkimiyetinin artırılması ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan arka plan olaylarına küllî olarak bakabilmesi için Mısır hakkında genel bir tarihî perspektif verilmiştir. 1887 yılı sonundaki olaylarla son bulan bu çalışma, Osmanlı Devleti’nin İngiliz askerini Mısır’dan çıkartmak konusundaki teşebbüslerini, daha önce olduğu kadar ısrarlı ol(a)mayışını ve düşük tonda bir siyaset izlemesini, öncesi ve sonrasıyla derinlemesine tahlil etmeye çalışmıştır.

Bu çalışmanın değişkenlerini Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçilik politikaları çerçevesinde Mısır’a bakışı, Mısır’ın fermanlarla elde ettiği imtiyazları bağımsızlık arzusuna dönüştürme gayretlerine karşı II. Abdülhamid’in tepkisi, İngiltere’nin Mısır üzerindeki sömürgecilik politikaları, işgalin Osmanlı-İngiliz ilişkilerine yansımaları, işgale karşı Urâbî Paşa’nın liderliğindeki yerel tepkiler (ulemâ, dinî önderler, tüccar, eyalet müdürleri ve bazı elit kesimlerin sömürgeci sistemin işgaline karşı dayanışma ve karşı koyma ruhu) ve Osmanlı Devleti’nin tepkisini yönlendiren II. Abdülhamid’in dış politikası oluşturmaktadır.

Bu çalışmadaki temel varsayım, Osmanlı Devleti’nin Mısır işgali karşısında gösterdiği diplomatik mücadelenin bölgenin sömürgeleştirilmesine yönelik İngiliz politikalarını engellediği ve geciktirdiğidir. Zaten bu çalışmada İngiltere’nin işgalinden sonra, Mısır’ın sömürgeleştirilmeye çalışılması sırasında Osmanlı Devleti’nin nasıl bir tavır gösterdiği net olarak anlaşılmaktadır. Bu durum, Ortadoğu’nun sömürgeleştirilmesi sürecinde önemli adımlardan biri olarak ayrıca dikkate değerdir. Bu bakımdan Suriye, Lübnan, Filistin, Irak ve Yemen gibi sömürgeleştirilmeye aday Mısır’ın çevresindeki diğer bölgelerin hâkimi olan Osmanlı Devleti’nin bu duruma göstermiş olduğu tepki de ayrıca önem taşımaktadır. Öte yandan şimdiye kadar yapılan çalışmaların birçoğunda, Osmanlı dış siyaseti genellikle savaşlar tarihi olarak incelenmiş ve ele alınmıştır. Fakat Osmanlı Devleti açısından “Mısır sorunu”

tamamıyla diplomatik sahada cereyan etmiş olması itibariyle, modern dönemde Osmanlı Devleti'nin diplomasiyi nasıl, ne derece etkin ve ne kadar başarılı kullanabildiğinin bir prototipi olarak da bize kanıtladığı için de bu eser önem taşımaktadır.

Bu müstakil çalışma, uluslararası gelişmelerin askerî faktörlerce belirlendiği diğer bölgelere nazaran, diplomasiinin belirleyici bir rol oynadığı coğrafyada meydana gelen Mısır sorunu çerçevesinde, Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkilerinin araştırılması, Balkanlar'daki siyasî gelişmelerin askerî güç dengelerince belirlenmesinden farklı olarak Osmanlı Devleti'nin diplomasiyi uluslararası ilişkilerde bir araç olarak kullanma kapasitesini ortaya koymuştur.

Çalışmanın “Giriş” bölümü (s. 1-16), yazarında beyan ettiği üzere asıl sorunun arka planı, aydınlatıcı bir amaç doğrultusunda düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle “İşgale Doğru: Mali Kriz ve Yerel Tepkiler” başlıklı “Birinci Bölüm”de (s. 17-46 arası), Mısır'ın Osmanlı iktisadî, siyasî ve askerî yapısındaki önemine değinilerek Osmanlı Devleti'ndeki konumu belirtilmek istenmiştir. Ayrıca burada Mısır'ın uluslararası bir sorun haline gelişi, Fransız işgali ve Mehmed Ali Paşa döneminden itibaren verilerek bir arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. Böyle bir tercih yapılmasının bir diğer sebebi de Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki krizler karşısında gösterdiği refleksleri tespit etmektir.

“Birinci Bölüm”, emperyalist güçlerin Mısır'a yönelmesine ayrılmıştır. Burada hususiyetle “emperyalist” terimini kullanmadaki amacım, sömürgecilik ve emperyalizm kavramları birbirlerine yakın anlamlar çağrıştırmalarına rağmen, içerik olarak farklı anlamlar taşımalarının yazar tarafından ayırt edilerek aralarındaki ince çizginin ustalıkla belirlenmiş olduğunu vurgulamaktır. Yazara göre sömürgecilik, politik ve ekonomik karakteri olan demografik bir harekettir; yani sömürgeciliğin esası her şeyden önce göçtür. Tıpkı XIX. yüzyılın başlarında İtalya'nın Trablusgarp'a bilinçli olarak kendi dindaşlarını göç ettirmesi gibi. Ayrıca bu bölümde Hidiv İsmail Paşa'nın yönetimi, Mısır üzerindeki emperyalist kavgalar ve işgale yol açan Mısır malî krizi üzerinde durulmuş olup -arşiv kaynakları dikkate alınmakla birlikte- daha çok matbu kaynaklara dayanılarak tamamlanmıştır.

“Osmanlı Devleti'nin Mısır Sorununa Çözüm Arayışları” başlıklı “İkinci Bölüm”de (s. 47-138) ise daha çok Osmanlı arşiv kaynaklarından yararlanılmıştır. Urâbî Paşa Hareketi ve Mısır'da şiddetlenen tepkilerin Avrupalı güçlerin müdahalesine yol açmaması için Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler kapsamında Ali Nizâmî Paşa ve Derviş Paşa heyetlerinin Mısır'daki temasları ve İstanbul Konferansı'nda izlenen politikalar bu bölümde incelenmiştir.

Alınan bu tedbirlere rağmen, çok sayıda yerli ve yabancıнын hayatını kaybettiği Maltız olayı, önlenemeyen saldırı olarak tarihe geçen İskenderiye'nin bombalanması, Osmanlı Devleti'nin İstanbul Konferansı'na tepkisi ve Urâbî Paşa'nın Tellülkebir yenilgisi, kısacası İngiltere'nin Mısır'ı işgal ettiği süreçte gelişen olaylar bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca, bir bütün olarak Urâbî Paşa'nın hareketi de değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur.

“Diplomasi Savaşları” başlıklı “Üçüncü Bölüm”de (s. 139-231), İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesinden sonra, Osmanlı Devleti'nin İngiliz askerini Mısır'dan tahliye etmek için gösterdiği uluslararası arenadaki diplomatik çabalarına yer verilmiştir. Mısır'daki işgali açısından bir meşruiyet sorunu yaşayan ve Sudan ayaklanması karşısında çaresiz kalan İngiltere'nin soruna çözüm bulmak için Sör Henry Drummond Wolff'u İstanbul'a göndermesi, “Üçüncü Bölüm”de anlatılan bir diğer konudur. Daha sonra yüksek komiser olarak, bir yılı Wolff ile birlikte olmak üzere, yaklaşık yirmi dört sene Kahire'de görev yapan Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını korumak uğruna yaptığı çalışmalar ve üstün gayretleri ele alınmıştır. Burada göze çarpan husus, Mısır sorununa ilişkin olarak bu diplomatın görev yıllarının tamamını kapsayan bir değerlendirme yapılmamakla birlikte, bu çalışmayı konu ve zaman dilimi olarak ilgilendiren sınırlar içinde kalınarak Ahmed Muhtar Paşa'nın faaliyetlerine yer verilmiş olmasıdır.

“Büyük Devletlerin Mısır Sorununa İlişkin Politikaları” başlıklı “Dördüncü Bölüm”de (s. 232-59) Avrupalı güçlerin Mısır sorunu çerçevesinde izledikleri politikalar ele alınmış ve Fransa, Almanya, Rusya, İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın bu sorunla ilgili politikaları değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Diğer bir ifadeyle İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesiyle çıkarları zarar gören veya bu yeni durumu kendi çıkarları açısından değerlendirmeye çalışarak yeni bir strateji belirleme noktasına gelen Avrupalı güçlerin izledikleri politikalar ortaya konulmak istenmiştir. Bu bağlamda, Mısır sorununu çözmek için Avrupa devletler muvazenesinden Osmanlı Devleti'nin ne ölçüde faydalandığı gösterilmeye çalışılmıştır.

“Birinci Bölüm”ün aksine ikinci ve üçüncü bölümlerde ele alınan konular, Osmanlı devlet ricâlinin yapmak istedikleri, heyet ve diplomatların misyonları gibi konular çerçevesinde daha çok Osmanlı arşiv kaynaklarına başvuru olarak yazılmaya çalışılmıştır. Bu bölümlerin orijinalliğini artıran husus ise Osmanlı devlet ricâlinin yaptıklarını değerlendirirken, benimsedikleri politikalarda ne kadar başarılı oldukları ve ne gibi yanlışlarla nereleri kaçırdıklarının eleştirilerine yer verilmiş olmasıdır. Bu şekilde her bölümün içindeki ana başlıkların müstakil bir konu olarak değerlendirilmesine de zemin hazırlanarak Mısır sorunu çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin diplomasiyi

kullanma kabiliyeti, her politika uygulaması sırasında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Ali Nizâmî Paşa, Derviş Paşa, Hasan Fehmi Paşa ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın misyonları ele alınarak her birinin derinlemesine kritiği yapılmıştır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki -başta Mısır olmak üzere- bütün Afrika toprakları ile ilgili binlerce belgenin halen çok az bir kısmının gün yüzüne çıkartılmış olması, çıkartılan belgelerden bir kısmının İngilizce, Fransızca ve Arapça gibi farklı dillerde olması ve özellikle bu çalışmanın konusunun ele alınıp değerlendirilmesinde önem arz eden "Hariciye Siyasiye" gibi fonların analitik tasnifinin tamamlanmamış olması da mevcut belgelere ulaşmayı ve olaylara derinlemesine vukufiyeti zorlaştıran hususlardan olduğu da âşikârdır. Bundan dolayı yazarın Mısır'ın yakın tarihi ile ilgili olduğu kadar uluslararası ilişkiler ve siyasî tarih alanlarına ışık tutan belgelerin gün yüzüne çıkartılmasındaki gayreti de takdire şayandır. Fakat bu durum eserin, çalışılan alanla alâkalı boşluğu tam mânasıyla doldurduğu şeklinde de algılanmamalıdır.

Yazarın Evelyn Baring'den atfen kullandığı bilgilerde Mısır Hidiviyeti'ndeki nezaretlerin tüm yazışmalarının, Arapça ve Fransızca yapıldığını izhar etmesine rağmen, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bu döneme ait (şayet varsa) Fransızca belgelerden yararlanmamış olması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmakla birlikte, dipnotlarda yer alan ve atıf olarak kullanılan yabancı literatüre ait matbu eserlerin çok azının Fransızca olup büyük çoğunluğunun İngilizce ve Arapça olması da dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bu çalışmanın "Sonuç" kısmında (s. 260-9) elde edilen bulgular kayıt altına alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin amaçlarını ne derece başarabildiği, diplomatik heyetlerin yapmış olduğu hatalar, doğrular ve bunların üzerine yapılan eleştiriler "Sonuç" bölümünde tartışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin diplomasi geleneğine bu dönemde yapılan çalışmaların ne gibi katkılar sağladığı/sağlayacağı, kısacası Osmanlı Devleti'nin kazandığı diplomatik tecrübe değerlendirilmiş ve günümüz Türkiye'sinin diplomasisine, bir nebze de olsa, ışık tutmaktadır. Son dönemde Ortadoğu (Yakındoğu) coğrafyasında yaşanan hadiselerde de bu durum ayan beyan ortadadır.

Ayrıca bu çalışmada adı geçen rütbe, makam, kurum adları ile bazı ifade ve terimler, incelenen dönemin özelliklerini yansıtmak amacıyla olduğu gibi yazılmıştır. Ancak yeri geldikçe bunların aslının yanına parantez içinde veya dipnotta yeni karşılıkları veya açıklamaları da verilmiştir. Arşiv vesikalarından yapılan alıntılar, metin içinde sadeleştirilmiştir. Eğer vesikaların önemine binaen aslı verilmek gerekiyorsa bunlar dipnotlarda veya ekte belirtilmiştir. Ekte verilen vesikaların transkripsiyonları da ayrıca yapılmış olup eklerdeki haritalarda metinde geçen savaş alanları, askerî

çıkarmaya konu olan limanlar, gemiler, toplar ve tabyalar ile Avrupalı güçler tarafından işgal ve sömürge paylaşımına konu olan ülke ve yer adları da bulunmaktadır.

Bu çalışma şunu göstermiştir ki, Osmanlı Devleti'nin belirlediği doğru strateji ve politikalar, İngiltere'ye karşı Mısır'ı kolay bir lokma yapmamıştır. Kendi çıkarlarını korumak için diplomasiyi etkin bir şekilde kullanan Osmanlılar, diplomatik misyonların başarısız olmasına rağmen, etkin bir dış politika stratejisi belirleme konusunda başarı sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti politika araçlarındaki kısıtlama ve dış politika önceliklerine rağmen, fiilen işgal altında bulunan Mısır üzerindeki haklarını uzun süre muhafaza etmeyi başarmıştır.

Muhammed Tandoğan

İbn Sînâ Felsefesinde Metafizik Bilginin İmkânı Sorunu

Ömer Türker

İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, 272 sayfa.

Eser, sırasıyla “Bilginin Mahiyeti”, “Nefsin Birliği” ve “Bilginin Kesinliği” sorunlarının ele alındığı üç bölümden oluşmaktadır. Eserin temel amacı, olabildiğince öznel olan nitelikli bilginin nasıl olup da tümel veya genel geçer olabildiğini, İbn Sînâ felsefesi özelinde ortaya koymaktır. Bunun için bilginin oluşum sürecinde yer alan bütün unsurlar tek tek ele alınmaktadır. Bu bağlamda XX. yüzyılın en önemli felsefi sorunlarından biri olan akıl, dil, bilgi ve hakikat arasındaki mümkün her türden ilişkiyi İbn Sînâ felsefesi üzerinden inceleyerek bu felsefeyi güncelleyen bir eserdir. İbn Sînâ metafiziğinin çağdaş felsefeye göre farklı ve otantik tarafı, tıpkı İlkçağ ve Ortaçağ'daki diğer öncel ve ardıllarında da görülebileceği üzere, insanı nefis ve bedenden ibaret bir bilinçli varlık olarak tasarımıyarak nefis ve beden her birinin bilgi ve hakikate ulaşmakta katkısını vurgulamasıdır. İşin bu tarafının olabildiğince ruhçu (spritualist) ve çağdaş felsefenin sorunlarına uzak olduğu izlenimi uyanabilir. Ama İbn Sînâ metafiziğinin özgün yanlarından biri, çağdaş felsefede “zihin felsefesi” bağlamında tartışılan sorunlardan her birinin, olabilecek en derinlikli ölçekte ele alınıp çözümlenmiş olmasında kendini gösterir. Bu bakımdan eser, çağdaş bilim felsefesi ile zihin felsefesinin ortak sorunlarını İbn Sînâ felsefesine referansla incelemektedir.